

Mówi się, że wszystko jest *ab ovo*. W naszym regionie wszystko zaczęło się *ab zinco*-od cynku, a ściślej-od jego rud- galmanu i blendy.

Pierwszym towarem eksportowym Górnego Śląska był cynk. Długo nie umiano go produkować. Wydobywano rudę cynku-galman, ale nie umiano jej przetapiać. Galman prażono na miejscu i w beczkach transportowano Wisłą do Gdańska, Odrą do Prus. Tam przetapiano go z miedzią na mosiądz.

Węgiel kamienny

Od połowy XVIII wieku wydobywano węgiel metodą odkrywkową, drążono małe kopalnie.

Na początku na Górnym Śląsku odbiorcami węgla były małe zakłady przemysłowe.

Węgiel nie służył wtedy odbiorcom prywatnym, ponieważ liczne były przypadki zaczadzeń i ta metoda ogrzewania domów nie zyskała zaufania społeczeństwa.

Dopiero po wprowadzeniu rusztów piecowych zaczęto używać węgla kamiennego w gospodarstwach domowych z większym zaufaniem.

Georg von Giesche 1653-1729

Urodził się w Smardzowie. Był synem osiadłego pod Wrocławiem zawodowego wojskowego, Adama Gیزی. Georg von Giesche zajmował się handlem. Poślubił wrocławiankę Annę Marię Schmiedlin, która jako córka wrocławskiego kupca wniosła w małżeństwo kramy na rynku we Wrocławiu. Sprzedawali towary łokciowe. Do przyjazdu na Górny Śląsk przekonał Georga Kacper Pielgrzymowski z Bobrka obok Bytomia, gdzie założyli kopalnię galmanu i wspólnie wydobywali ten minerał. Rozszerzyli wydobycie o kopalnie w Szarleju, Piekarach, Wieszowej i Stolarzowicach.

Portret Georga von Giesche

Przywilej nadany Gieschow

Herb Georga von Giesche

W roku 1704 Giesche uzyskał od cesarza austriackiego Leopolda I przywilej na wyłączne wydobywanie galmanu na całym Górnym i Dolnym Śląsku, jego sprzedaż i eksport na 20 lat.

W 1712 roku otrzymał dziedziczny tytuł szlachecki od cesarza Karola VI. Przywilej wyłączności wydobywania i eksportu przedłużano jeszcze w 1723, potem spadkobiercom 1742, 1762 i ostatni już raz w 1782. Wraz z 1802 roku rodzina Gieschów przestała być monopolistą w zakresie eksploatacji i eksportu galmanu.

Z rodziną Giesche związane są dwa osiedla: Giszowiec i Nikiszowiec.

Giszowiec

-osiedle dla pracowników firmy wg projektu
Georga i Emila Zillmannów z Charlottenburga

Ulica 1-go Maja w Giszowcu

Kwitnący ogród z zabudowaniem w tle

Kwitnące sady i ogrody Giszowca

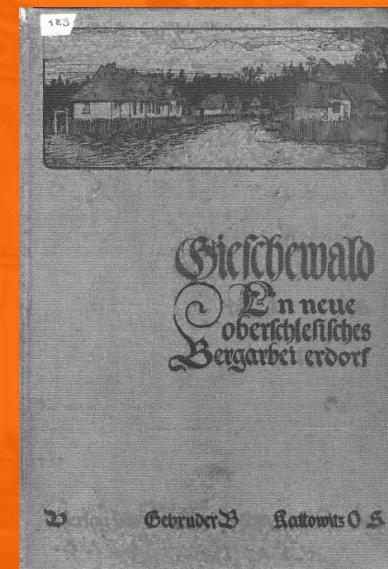
Widok na nieistniejącą już ul. Celną na Giszowcu

Widok na zabudowę przy ul. Przyjaznej, 1918-1921 r.

Wieża ciśnieni, willa dyrektora kopalni *Giesche*, zakład ogrodnictwa (nieistniejący już) w Giszowcu, ok. 1909 r.

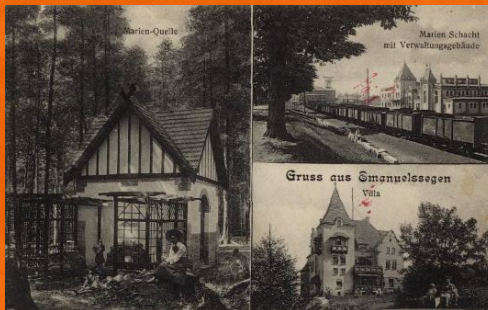
Książka o Giszowcu z 1910 r.

Widok osiedla robotniczego z 1912 r.

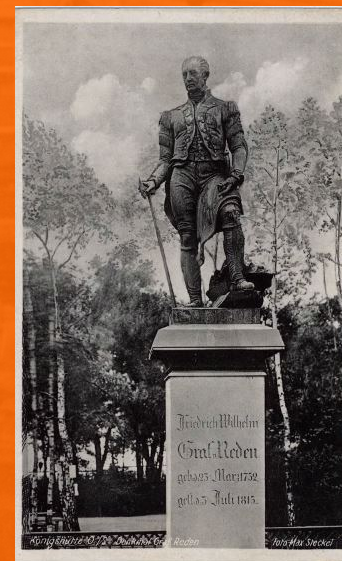
Johann Christian Ruberg 1746-1807

Pochodził z Gór Harzu. Do przyjazdu na Śląsk skłonił go inspektor pszczyński Kiss proponując mu stanowisko sztygara w kopalni węgla kamiennego Emanuelssegen. Podczas wizyty u Kissa w Paprocanach, Ruberg zainteresował się osadem wielkopieczowym, produktem ubocznym procesu wielkopieczowego, stanowiącym problem dla hutników. Ruberg wykorzystując swoje zamiłowanie do eksperymentów oraz wiedzę zaczerpniętą z rodzinnych stron, uzyskał w wyniku prażenia miedzi i rozdrobnionego tlenku cynku pod warstwą pyłu węglowego mosiądz. Opracował tzw. śląską metodę produkcji cynku. Ruberg był kierownikiem huty szkła i innowatorem produkcji masy szklanej oraz prekursorem stosowania węgla kamiennego przy jej produkcji. W Wesołej powstała w 1798 r. pierwsza na kontynencie europejskim (pierwszą w Europie była huta w Anglii) huta cynku, w której produkcja odbywała się metodą śląską. Była monopolistką przez 10 lat. Ruberg nie wzbogacił się mimo tak wielkich dokonań i innowacji. Zmarł jako samotnik i nędzarz w Ławkach koło Mysłowic. Dokładne miejsce jego pochówku w Hołdunowie jest nieznane. Zasługi wynalezienia metody wytapiania cynku przypisał Hilgert Młodszy, syn współpracownika Ruberga, swojemu ojcu, Hilgerdowi Starszemu, upamiętniając to na jego nagrobku.

Friedrich Wilhelm von Reden 1752-1814

Przybył do Wrocławia, by w 1779 objąć stanowisko dyrektora Wyższego Urzędu Górniczego. Był pomysłodawcą m.in.. wprowadzenia transportu węgla łodziami, sprowadzenia w 1786 roku i zainstalowania maszyny parowej produkcji angielskiej do odwadniania chodników kopalni, zastąpienia węgla drzewnego koksem. W 1788 r. zaprosił na Śląsk Johna Baildona.

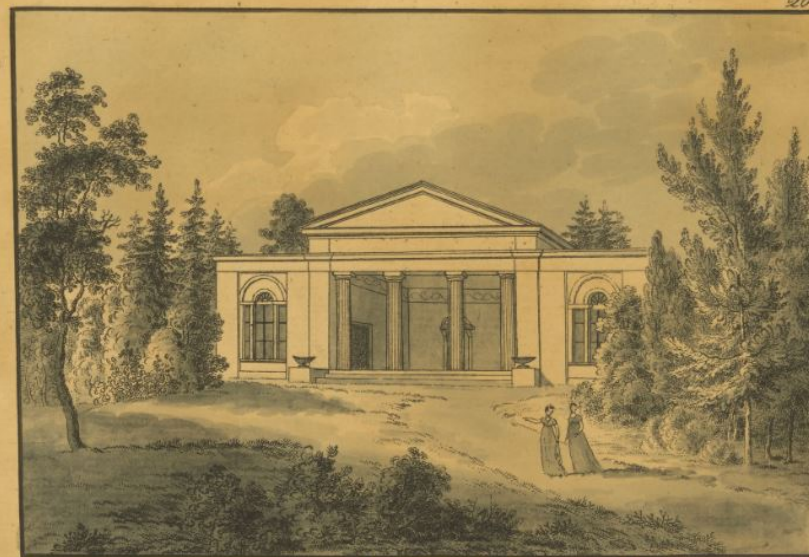
Pomnik Fryderyka Redena, 1940 r.

Abtey in Buchwald bey Schmiedeburg.

Nach der Natur gezeichnet v. Schlegel.

L. Schuler sc. in Dresden.

*Der Pavillon in Buchwald bey Schmiedeburg
in Schlesien*

Posiadłość Redena w Kotlinie Jeleniogórskiej w Bukowcu

Huta Reden w Zabrzu, przed 1939 r.

Album z fotografiami
budynków i wnętrz tzw.
kolonii opieki społecznej
należących do
Donnersmarckhütte, 1938 r.

John Baildon 1772-1846

Współpracował z Redenem. Przybył na jego zaproszenie do Tarnowskich Gór w 1793 roku. W 1796 roku w Królewskiej Odlewni Żeliwa w Gliwicach uruchomił pierwszy opalany koksem wielki piec. W 1800 w Królewskiej Odlewni Żeliwa w Gliwicach odlano części dla pierwszej maszyny parowej w Niemczech.

W 1802 roku razem z Redenem i Weddingiem wybudował Hutę Królewską, najnowocześniejszą hutę ówczesnej Europy. W 1804 r. wybudował własną hutę cynku w Katowicach-Wełnowcu, w 1817 hutę cynku „Nowa Helena”, w 1823-Hutę Baildon w Katowicach z pudlingarnią, jako nową metodą produkcji stali na Górnym Śląsku.

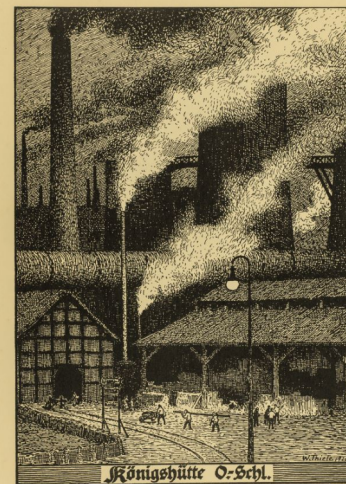
Razem z Redenem zaprojektował m.in. Główną Kluczową Sztolnię Dziedziczną (Sztolnię Luizy).

Königshütte, O-S. Gräfin Lauragruhe.

Kopalnia Hrabina Laura, potem Barbara, ok. 1914 r.

Królewska Huta, grafika W. Thiele, 1921 r.

Königshütte O-Schl.

Königshütte in Oberschlesien. Die Eisenwalzwerke.

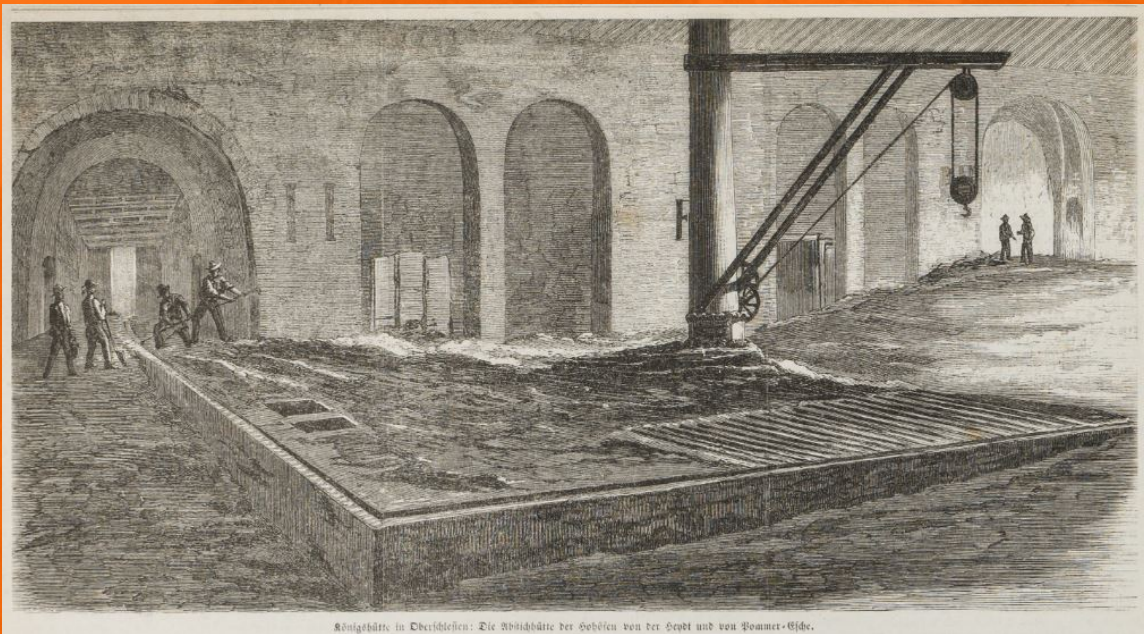
Walcownia w Królewskiej Hucie, 1857 r.

Królewska Huta oczami E. Knippla, ok. 1840 r.

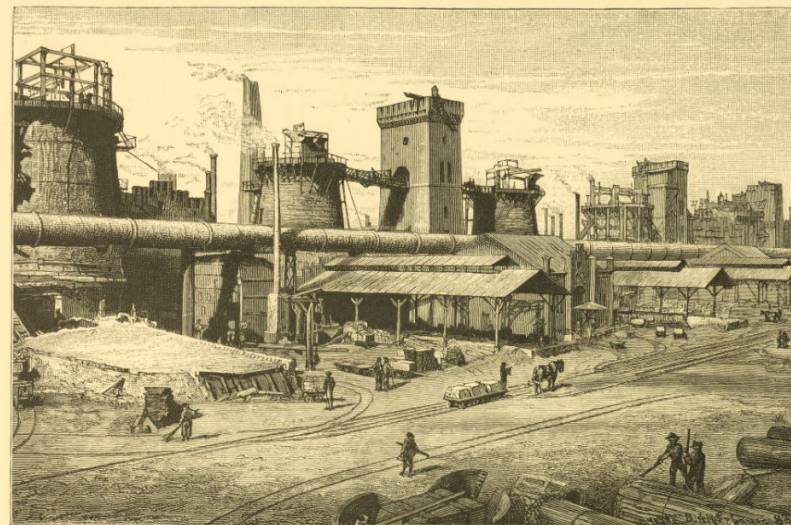

Panorama Królewskiej Huty, 1857 r.

Königsbütte in Oberschlesien: Die Abblühbütte der Hütten von der Schacht und von Pommer-Hütte.

Hala spustowa przed wielkim piecem w Królewskiej Hucie, ok. 1857 r.

Gr. v. Th. Bluettenbauer.

HOCHOFENANLAGE IN KOENIGSHUETTE.

Wielki piec w Królewskiej Hucie, ok. 1883 r.

Wielki piec w Królewskiej Hucie, 1920-1926 r.

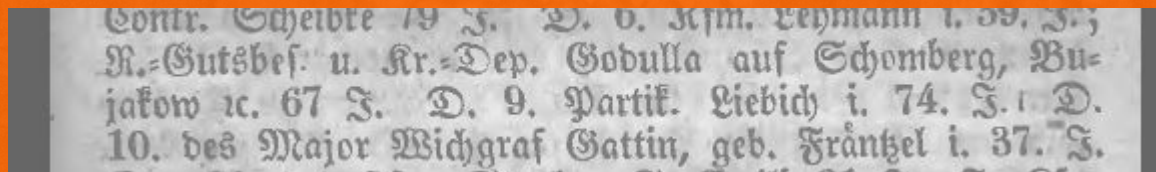
Królewska Odlewnia Żeliwa w Gliwicach, ok. 1840

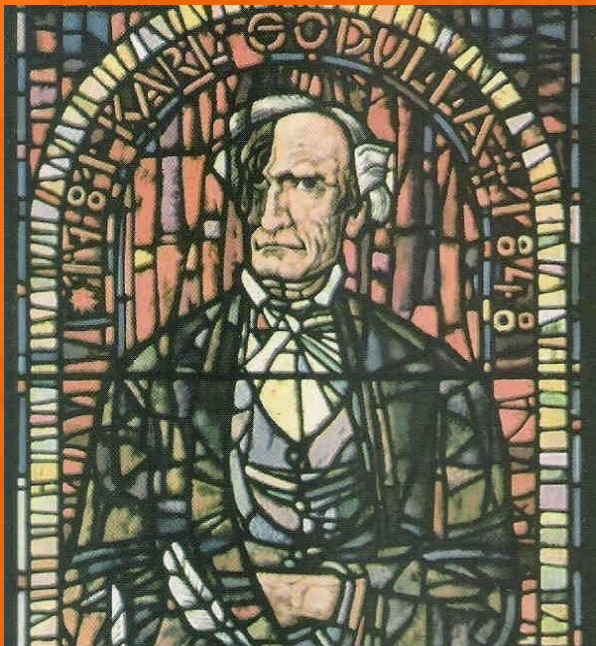
Koksownia w Gliwicach, przed 1939 r.

Karol Godula 1781-1848

Karol Godula rozpoczął pracę w wieku 17 lat u hrabiego Karola Ballestrema w roku 1798. Był dozorcą lasów hrabiego, zarządcą folwarku w Rudzie, w 1814 został głównym ekonomem. Zachęcił Ballestrema do budowy huty cynku (huta cynku „Karol” *Karlshütte*), która uruchomiona została w 1815 r. jako najnowocześniejsza i największa huta cynku w Europie. W 1830 r. odszedł z pracy, rozpoczynając inwestowanie w przemysł.

Wiadomość o zgonie Karola Goduli,
Schlesische Provinzialblätter, 1848, 128. Bd., 7/12.

Przedsiębiorca górnośląski nazywany często *królem cynku*, *śląskim Rockefellerem*, *diabłem z Rudy*, na którego prawie 200 lat patrzy się przez pryzmat czarnej legendy, której stał się bohaterem. Bezpośrednio z nim związana jest również legenda o półsierocie, dziewczynce 6 letniej, Joannie Gryzik, którą ustanowił dziedziczką całego wielkiego majątku, czyniąc ją tym samym *śląskim kopciuszkiem*, która wbrew wszystkim okazała się być godną takiego wyróżnienia. Majątek Goduli pomnożyła. Po ślubie z hrabią Hansem Ulrichem Schaffgotschem stała się *panią na Kopicach*.

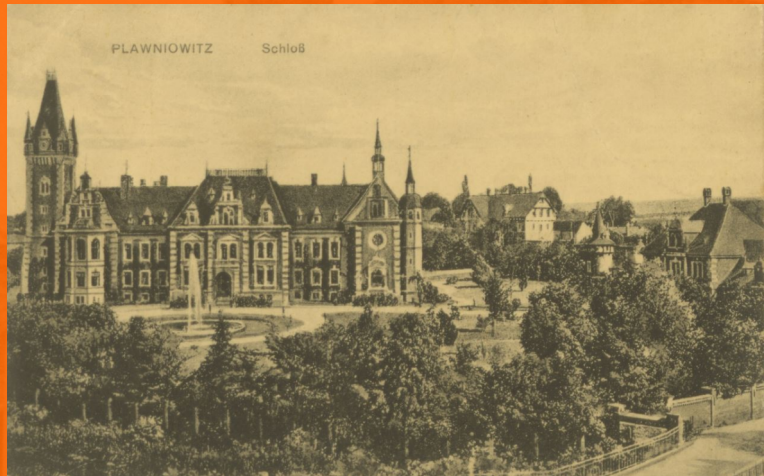
Fragment witraża przedstawiającego Karola Godulę, ok. 1840 r.
Witraż z wizerunkiem śląskiego przemysłowca zaginął:
dziś znajduje się na liście dzieł utraconych podczas II wojny światowej.

Joanna z mężem Hansem Ulrichem von Schaffgotsch

Joanna Gryzik von Schomberg-Godulla Schaffgotsch
z synem i córkami w 1864 r.

Zamek w Pławniowicach

Zamek w Rudach Raciborskich

Pałac Goduli w Szombierkach

Kopice-pałac śląskiego kopciuszka, tzw. pałac „na wodzie”

Kopice

Franz von Winckler 1803-1851

Pracę jako górnik rozpoczął w kopalni srebra „Fryderyk” w Tarnowskich Górach w 1819 r. Poznał tam Fryderyka Wilhelma Grundmanna.

Zdał egzaminy na sztygara i w 1820 rozpoczął pracę w kopalni Luiza.

W 1821 pracował w hucie Królewskiej jako pomocnik mistrza zmiany, następnie jako kontroler finansowy w hucie cynku Joanna i kopalni Charlotta w Załężu.

W 1825 roku ożenił się z Alwine Kalida. Mieli dwie córki: Marię i Waleskę.

Alwina i starsza córka zmarły w 1829 roku.

Od 1830 roku zatrudniony jako księgowy u Aresina (właściciela Miechowic oraz wielu kopalni galmanu i hut cynku).

Dwa lata później owdowiały Winckler i owdowiała Maria pobrali się.

W 1838 kupił wieś Katowice i majątek rycerski Mysłówice. Zarządcą nowego majątku ustanowił Fryderyka Wilhelma Grundmanna. Przeniesiono zarząd z Miechowic do Katowic. Winckler, Grundmann i Holtz (zieć Grundmanna) starali się o przekształcenie Katowic w miasto. W 1840 roku Franciszek Winckler otrzymał tytuł szlachecki.

W 1851 roku Winckler zmarł, w 1853 roku zmarła Maria.

Spadkobierczynią majątku po rodzicach i macosze została Waleska von Winckler, która w 1854 roku wyszła za mąż za Huberta von Tiele. Małżonkowie wnieśli o połączenie herbów rodowych oraz nazwisk. Zapoczątkowali ród Tiele-Wincklerów. Mieli liczne potomstwo, wśród niego Ewę, znaną później jako *Matkę Ewę*.

W 1865 roku Katowice otrzymały prawa miejskie.

Katowice, ok. 1850 r.

Matka Ewa, wnuczka Franciszka Wincklera, z podopiecznymi przed domem *Ostoja Pokoju* w Miechowicach, przed 1939 r.

Hugo I Henckel von Donnersmarck (1811-1890)

Pochodził ze śląskiego rodu magnatów ziemskich i przemysłowych Henckel von Donnersmarcków, z jej katolickiej linii bytomsko-siemianowickiej. Był jedynym synem Karola oraz Eugenii Wengersky von Ungarschütz. W 1813 r., mając dwa lata został pólsierotą. Opiekę do pełnoletności sprawowali nad nim stryj Łazarz Jan Nepomuk i matka. Był właścicielem majątków ziemskich, w których wprowadzał różne innowacje, ale podstawą jego majątku był przemysł.

Ożenił się z Laurą von Hardenberg, z którą miał czworo dzieci.

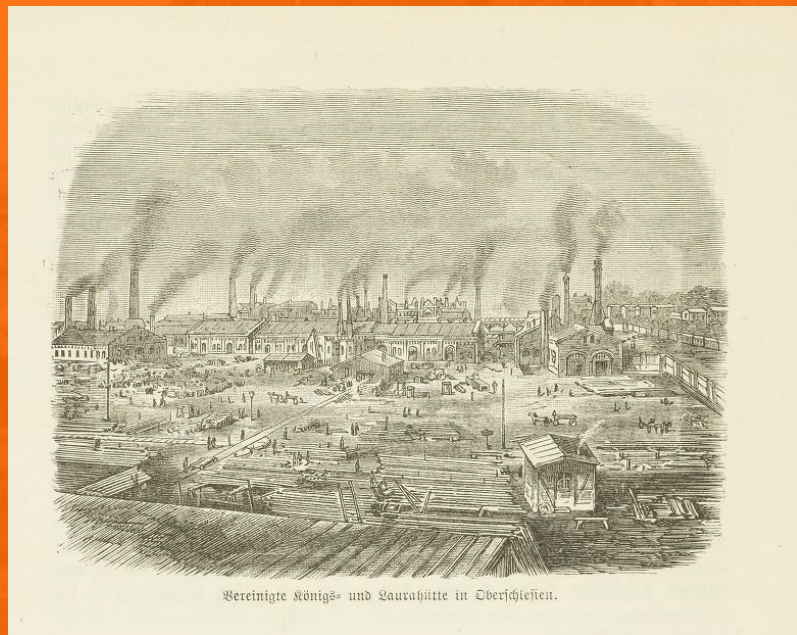
Po śmierci pierwszej żony, zawarł ponowne małżeństwo z Laurą von Kaszony.

Dofinansowywał budowę szkół i kościołów. W 1853 r. założył Kasę Emerytalną.

W 1871 r. założył spółkę akcyjną "Zjednoczone Huty Królewska i Laura". Spółka przejęła kupioną rok wcześniej hutę „Królewska” oraz hutę „Laura”, wybudowała hutę "Katarzyna" w Sosnowcu oraz wydzierżawiła hutę "Blachownia" k. Częstochowy.

Własnością Hugo I była m.in. huta „Hugo” w Sowicach koło Tarnowskich Gór, kopalnia „Radzionków”.

Był przeciwnikiem Kulturkampfu i dał wyraz temu w 1884 r. ogłaszając wraz z Schaffgotschami deklarację przyjęcia do pracy każdego, kto sprzeciwia się polityce Bismarcka.

Zjednoczone Huta Królewska i Laura, ok. 1890

Huta Laura, ok. 1850 r.

Guido Henckel von Donnersmarck (1830-1916)

Pochodził ze śląskiego rodu magnatów ziemskich i przemysłowych Henckel von Donnersmarcków, z jej protestanckiej linii świerkłańsko-tarnogórskiej. Był młodszym synem Karola Łazarza i Julii von Bohlen. W 1848 r. przejął (w wieku 18 lat) od ojca majątek. Rozszerzył zakres działalności swoich zakładów na górnictwo węgla kamiennego, na przemysł cynkowy i chemiczny. W 1898 roku założył Fundację Guido. W 1853 roku założył pierwszą spółkę akcyjną na Górnym Śląsku *Śląska Spółka dla Górnictwa i Hut Cynku S.A.* Uruchomił w 1857 hutę Donnersmarcka w Zabrze.

Nowy zamek w Świerklańcu, tzw. Mały Wersal, 1942 r.

Widok na park i tzw. Mały Wersal, 1920-1921 r.

Świerklaniec, Stary Zamek, ok. 1910 r.

Zamek w Reptach ok. 1920 r.

Huty

FRIEDENSHÜTTE
in holländ. Schwarz-Walde.

Huta Pokój w Nowym Bytomiu, ok. 1850 r.

Siemianowice Śląskie, panorama, 1939-1945 r.

Huta Julia w Bobrku, przed 1939 r.

Produkcja surówki żelaza, przed 1939 r.

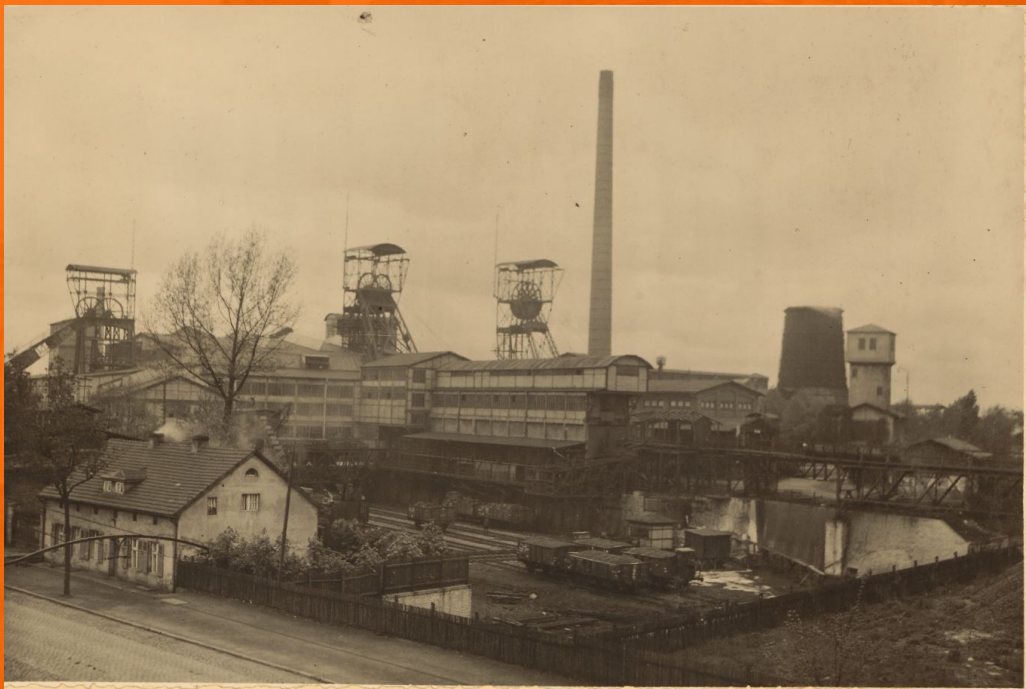

Królewska Huta, 1914-1918 r.

Huta żelaza w Tarnowskich Górach, 1872 r.

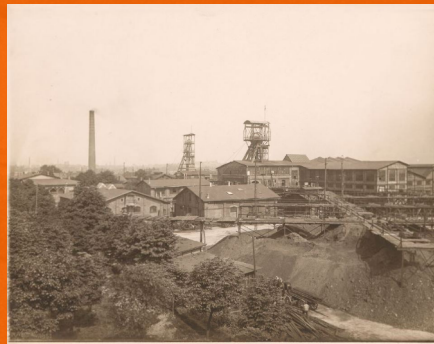
Kopalnie

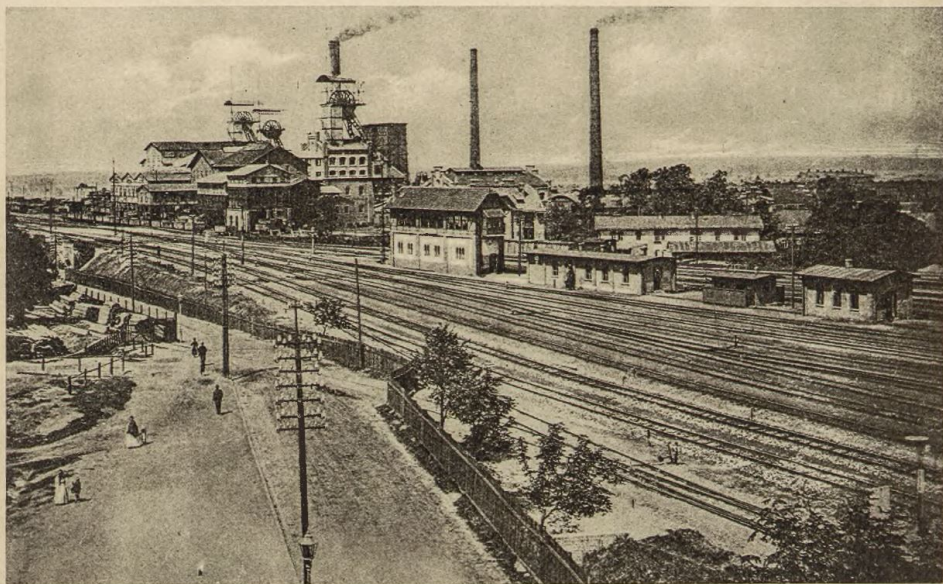
Kopalnia Luiza w Zabrzu, przed 1939 r.

Kopalnia Ferdinand w Katowicach, ok. 1865 r.

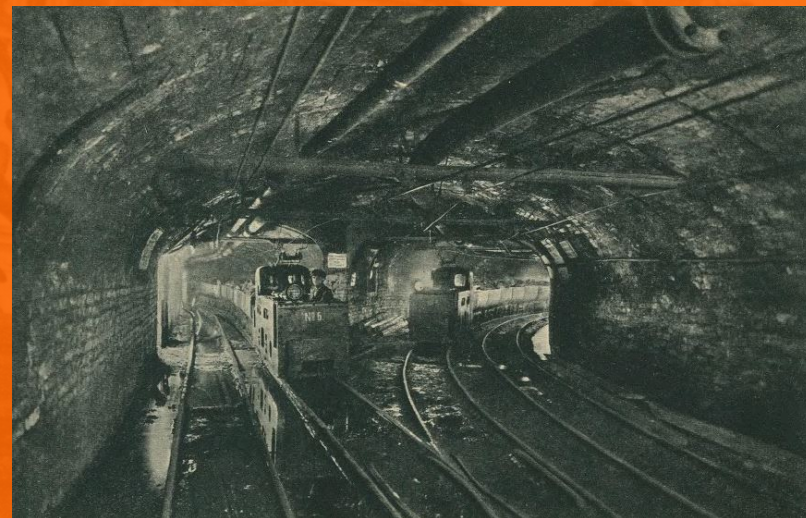

Kopalnia Król w Królewskiej Hucie (Chorzów), 1927 r.

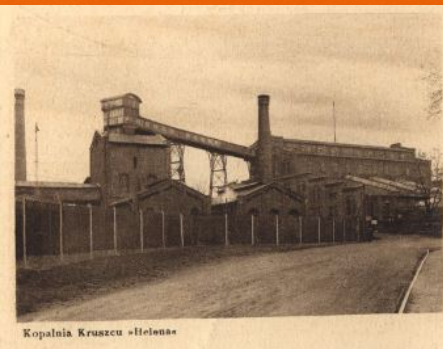

MYSŁOWICE. Kopalnia,

Kopalnia w Mysłowicach, 1921-1939

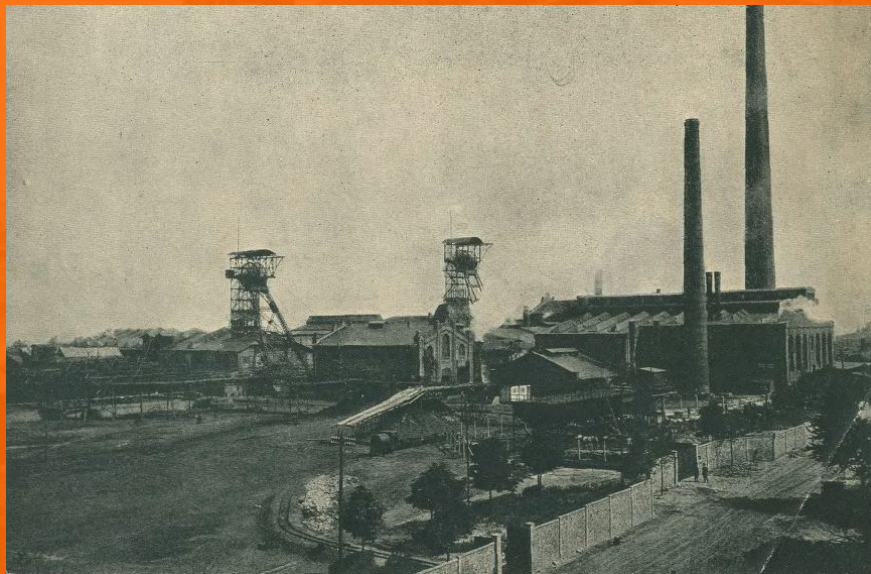

Przewóz podziemny lokomotywami elektrycznymi, 1936-1939

Kopalnia Kruszczu «Helena»

Kopalnia Helena w Piekarach Śląskich, ok. 1935 r.

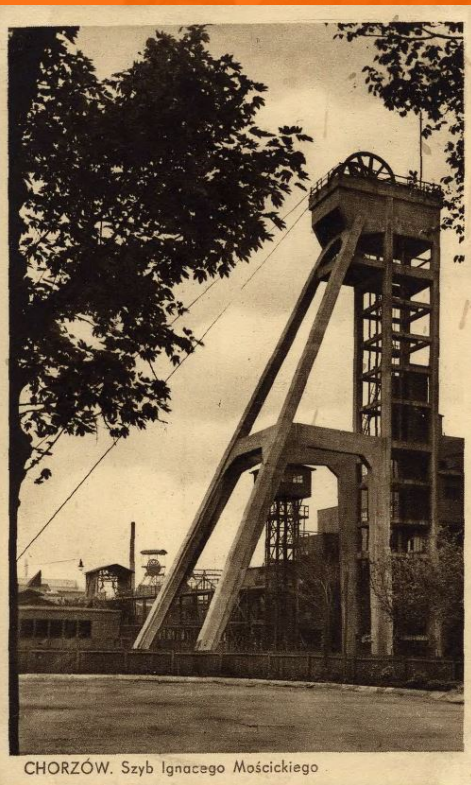
Widok kopalni Wujek, 1936-1939 r.

Kopalnia Bielszowice w Rudzie Śląskiej, 1927 r.

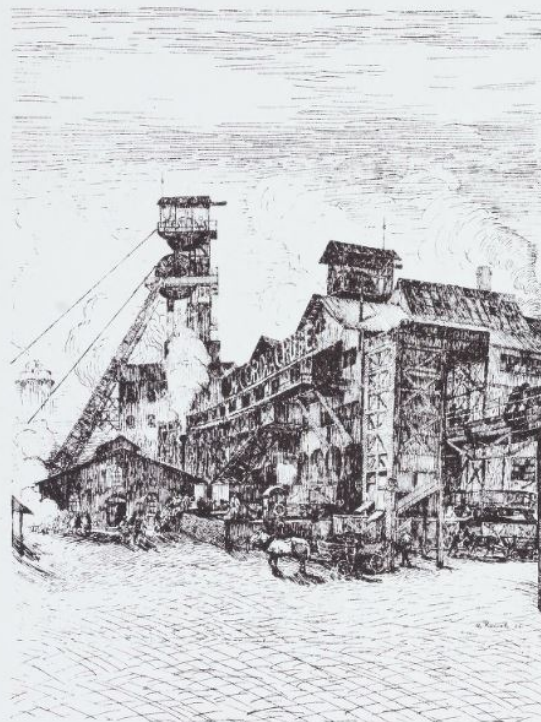
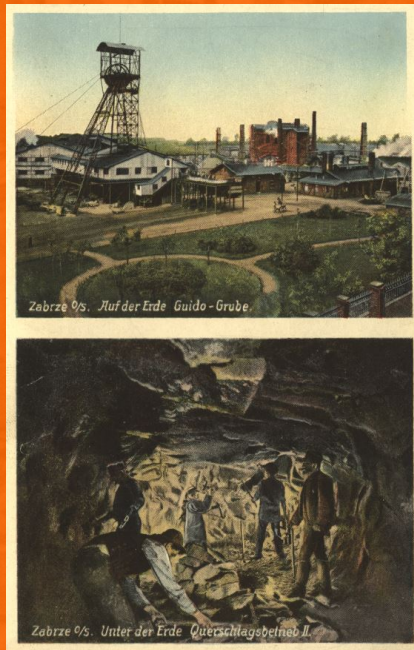

Kopalnia Centrum, 1935-1942 r.

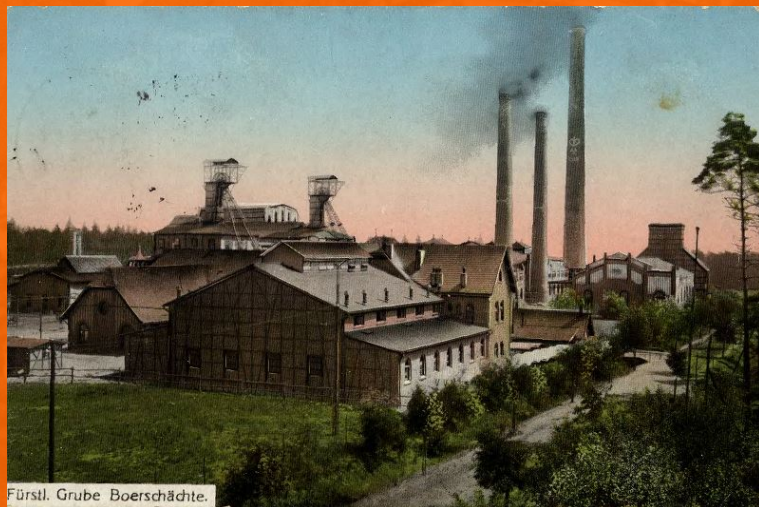

Szyb w kopalni w Chorzowie, ok. 1937 r.

Kopalnia Guido w Zabrzu, przed 1914 r.

Kopalnia Concordia w Zabrzu, ok. 1930 r.

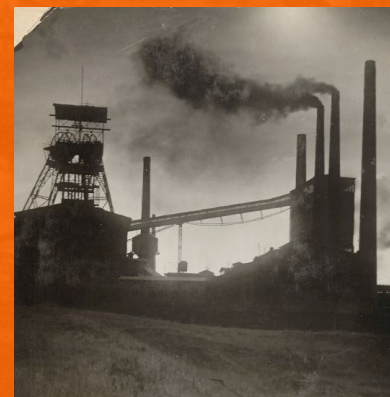
Kopalnia „Boże Dary” (obecnie Murcki II), ok. 1915 r.

Kopalnia w Bytomiu, ok. 1916 r.

Żuraw i załadunek węgla na Kopalni Król - Święty Jacek, 1937 r.

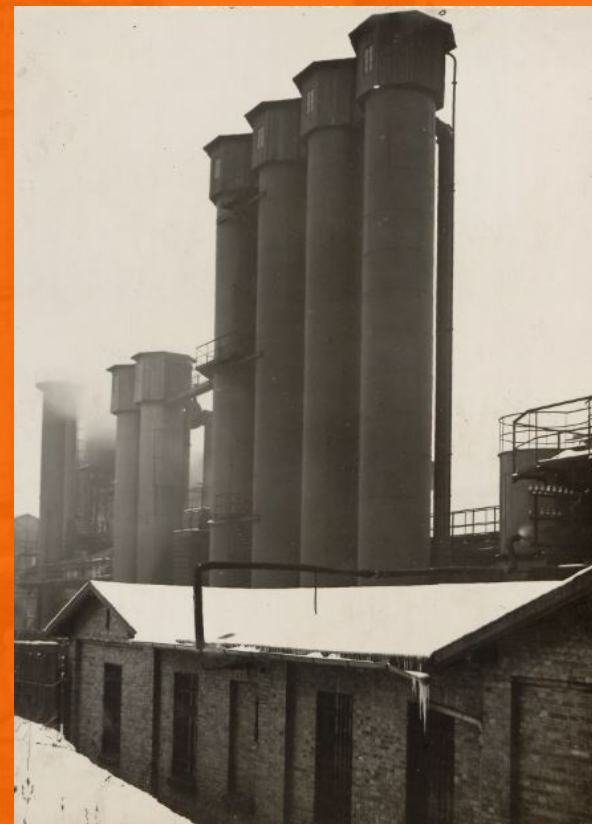

Kopalnia w Zabrzu Biskupicach, przed 1939 r.

Koksownie i karbidownie

Koksownia Skaley w Zabrzu, przed 1939 r.

Koksownia Zakłady Borsiga w Zabrzu, przed 1939 r.

Koksownia w Gliwicach, przed 1939 r.

Karbidownia w Bytomiu, przed 1939 r.

Koksownia z wieżą chłodniczą, Zabrze-Biskupice, przed 1939 r.

Źródła

- Wikipedia (2021-08-26) <https://pl.wikipedia.org/wiki/Galman>
- Kuzio-Podrucki Arkadiusz, *Tiele-Winklerowie: arystokracja węgla i stali*, Tarnowskie Góry 2017
- Gorecki Wilhelm, *Rozwój przemysłu na Górnym Śląsku w XVIII i XIX wieku, na przykładzie Huty Florian*, Katowice 2014
- Sikora Jerzy, *John Baildon i jego dzieło*, Katowice 1984
- Dworak Jan S., *Karol Godula, pionier przemysłu cynkowego na Górnym Śląsku*, Opole-Ruda Śląska 1995
- Zaleski Wojciech, *Dzieje górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku do roku 1806*, Szczęśne 2018
- Kuzio-Podrucki Arkadiusz, *Henckel von Donnersmarckowie. Kariera i fortuna rodu*, Bytom 2003
- <https://www.kopice.org> [dostęp 09.09.2021]
- <http://razemdlanikiszowca.eu> [dostęp 09.09.2021]

Materiały ikonograficzne wykorzystane w prezentacji pochodzą ze zbiorów Biblioteki Śląskiej oraz stron internetowych podanych w źródłach.

Przekierowanie do obiektów możliwe jest kliknięciem na dany obrazek.